

MAKEDONYA 1900'DE ADALET VE İNTİKAM ARAYIŞI

Seeking Justice and Revenge in Makedonya 1900

Yasemin ULUTÜRK SAKARYA*

ÖZ: Türk edebiyatının önemli simalarından biri olan Necati Cumalı; kimliğin, kültürün ve tarihin toplumlara ayakta tutan yegâne unsur olduğuna inanmış, insancıl gerçeklik üzerinde durarak toplumsal değer, inanç, tutum ve davranışların eserlere yansımaları gerektiğini savunmuş bir sanatkârdır. Bu amaçla Türk insanının sorunlarına değinmeyi ihmal etmeyen Cumalı, hayatın gerçeklerinden de yüzünü çevirmemiş, bu bağlamda kaleme aldığı 'Makedonya 1900' adlı kitabında Balkanlarda yaşayan Türklerin meselelerine el uzatarak anne ve babasından duyup kendi müşahede ettiklerini öyküleştirmiştir. 'Makedonya 1900' kitabında on bir tane öykü bulunmakta, öykülerde sıklıkla 'intikam / öç' duygusuna yer verildiği görülmektedir. İntikam / öç, insanî bir duygu olmakla birlikte gerçekleşen menfi davranışa biçilen paye yahut mukabele olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla intikam almak isteyen kişi ya hukuk yolunu tercih edecek ya da şahsî çabaları ile adaleti sağlamaya çalışacaktır. Söz konusu eserde ise yazar, kişi ya da kurumların suçlu olarak gördüklerinden intikamlarını hangi yol ve yöntemler ile nasıl aldıklarını ortaya koyarken intikam duygusunun adaletin tecellisindeki yerine dikkatleri çekmekte, ele aldığı zaman ve mekânlarda adalet kavramının varlığını / yokluğunu sorgulamaktadır. Biz de bu çalışmada, 'Makedonya 1900' adlı öykü kitabı özelinde, söz konusu sorgulamanın intikam ve adalet duygusuna tesirini irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Necati Cumalı, Adalet, İntikam / Öç, 'Makedonya 1900'

ABSTRACT: Necati Cumalı, one of the important figures of Turkish literature, is an artist who believes that identity, culture and history are the unique elements that keep societies alive, and who defends that social values, beliefs, attitudes and behaviors should be reflected in literary works by emphasizing humanistic reality. For this purpose, Cumalı neither neglected to mention the problems of the Turkish people nor turned away from the realities of life, and in this context, he wrote a story titled 'Makedonya 1900' (Macedonia 1900) on the problems of Turks living in the Balkans. There are eleven stories in the book 'Makedonya 1900', and it is seen that the sense of "revenge / vengeance" is often used in the stories. Although revenge / vengeance is a human emotion, it can be defined as a credit or response to negative behavior. Therefore, the person who wants to take revenge will either choose the legal remedy or try to provide justice with his personal efforts. In the work in

* Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, İstanbul, yasemin.uluturk@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5755-5053

Geliş Tarihi / Received: 14.10.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 13.11.2020

Yayın Tarihi / Published: 29.01.2021

question, the author draws attention to the place of the feeling of revenge in the manifestation of justice, while revealing the ways and methods in which individuals or institutions take their revenge from what they see as criminals, and questions the existence / absence of the concept of justice in the time and places it deals with. In this study, we will try to examine the effect of this kind of questioning on the sense of revenge and justice, especially in the story book '*Makedonya 1900*'.

Keywords: Necati Cumalı, Justice, Revenge / Vengeance, '*Makedonya 1900*'

Giriş

Necati Cumalı, 1921 yılında Yunanistan'ın Florina şehrinde doğmuş, Kurtuluş Savaşı bittikten sonra ailesinin İzmir'e göçmesi neticesinde öğrenimini ve çalışma hayatının bir kısmını burada tamamlamıştır. İlk şiirinin *Urla Halkevi* dergisinin 1939 yılının Ocak sayısında yayımlanmasının ardından "Garipçiler'in (Orhan Veli ve arkadaşları) ve öteki 1940 kuşağı şairlerinin ortak konu ve yazışlarından, bir süre sonra sıyrılarak, yalın bir duyarlığın şairi ol[muş], şiirlerine net bir görünümle, birey halleri (seviler, ayrılıklar, özlemler, acılar vb.), gündelik hayat, toplum ve dünya durumu[nu] yansı[tmıştır]" (Necatigil, 2004: 122). Yalnız şiirde değil, sanatın her dalında ortak gayenin insanlığa hizmet etmek olduğunu savunan Cumalı, "bence erdemli bir yazar gerçeklere yalansız, saptırmadan yaklaşır. İnsanın olumsuz davranışlarını, toplumun aksayan yanlarını düzeltmenin yolu da budur. Yalan yanlış umutlar olsa olsa sorunları oyalamalarla tavsatmak isteyenlerin işine yarar" (Sezer, 1983: 2) diyerek Türk toplumuna ayna tutmuş, yaşanan gerçeklerden sıyrılmak yerine onları eserlerine yansıtmayı tercih eden duyarlı bir yazar olmuştur. Zira çağdaşları olan "kökleri cumhuriyetin ilk yıllarına varan kuşağın edebiyatçıları[nı da], halkı uyaran, bilinçlendiren, halkı tanıtan romancılar, hikâyeciler" (*Varlık Yıllığı*, 1968: 185) olarak nitelendirerek duyduğu, gördüğü yahut bizzat yaşadığı vakaları eserlerinde malzeme olarak kullanmayı ihmal etmemiştir.

Cumalı, sanatçıların ait oldukları toplumu iyi tanımaları ve bilmeleri gerektiğine inanmış, gerçekçi eserler verebilmenin temelinde de bu koşulu getirmiştir (Cumalı, 1997: 10). Ona göre zor ama kıymetli olan bu koşulu gerçekleştiren "iyi yazarlar, tez başarılar ardında koşmazlar. Kurusu yaşı, eğrisi doğrusuyla yaklaşırlar konularına, güçlüklerini gizlemeden, gerçekleşebilecek umutlar getirirler yazdıklarıyla. Ne yazık ki bu yüzden de yadırganır, geç anlaşılırlar!" (Cumalı, 1998: 123). Dolayısıyla hangi edebî türde eser kaleme alırsa alsın, iyi bir yazar olmaya namzet sanatçı, kendisini toplumdan soyutlamamalı, okuyucu ile iletişimin tek yolu olan eserini doğru kullanabilmeli, onun ihtiyacı doğrultusunda toplumsal konulara değinmeyi de vazife olarak görmelidir. Böyle bir durumda, okuyucunun eserle kendisi

arasında duygusal bir bağ kurması da elbette ki kaçınılmazdır (Cumalı, 1990: 244). *Makedonya 1900* adlı öykü kitabı ise oldukça velut bir sanatçı olan Cumalı'nın okuyucu ile söz konusu bağı kurduğu eserlerinden yalnızca biridir.

Bu eserde yazar, memleketi olan Florina özelinde Balkanları mekân olarak ele alırken II. Meşrutiyet ve sonrasını zaman dilimi olarak seçmiştir. Yazarın bu tercihi, toplumu yakinen kavrayıp daha gerçekçi bir tahlil ortaya koymasını ve okuyucu ile söz konusu olan duygusal bağı daha sağlam kurabilmesini sağlamıştır. Eserde aile bireylerinden dinlediği hatıralara yer veren yazar, tarihî sürecin bahsi geçen mekânlarda ne gibi toplumsal sorunlara kapı araladığını ortaya koyarken 'yazarın topluma ayna tutması' gerekliliğini yerine getirmiş, zaman ve mekâna bağlı olarak istek, beklenti ve duygulara da değinmeyi ihmal etmemiştir. Bu bağlamda yazarın üzerinde yoğunlaştığı duyguların intikam ve adalet duyguları olduğunu belirtmek gerekmektedir.

1. İntikam / Öç Duygusu

İntikam kelimesi *Türkçe Sözlük*'te "Öç" (*Türkçe Sözlük*, 1998: 1092) olarak verilirken öç kelimesi "Kötü bir davranış veya sözü cezalandırmak için kötülükle karşılık verme isteği ve işi, intikam." (*Türkçe Sözlük*, 1998: 1715) olarak tanımlanmaktadır. İntikam duygusu ise bir cezalandırma biçimi olarak tarafların birbirlerine başkaldırma eylemi olarak açıklanabilir. Bu başkaldırıda kişi ruhunda acı duymakta, acının verdiği can yanması ile kızmakta, bu hissin ise ancak intikam olarak ortadan kalkacağına inanmaktadır. Söz konusu olan eylem ise kimi zaman insandan insana kimi zaman da kurumdan insana / insandan kuruma şeklinde mazlumdan zalime dönüşmektedir. Buradaki dönüşümde intikam duygusu ile hareket eden kişinin kendisini mağdur hissettiği de bir gerçektir. Nitekim ortada bir eziklik, acı, ıstırap, kızgınlık, aşağılanmışlık gibi olumsuz duygular varken kişinin kendisini mağdur ilan ederek haklı görmesi de son derece doğaldır. Dolayısıyla "bütün bunlar mağdurun bazen neden eziklik ve ıstırap (hatta bir intikam ve hınç) diline kilitlendiğini, bugün bastırılmış olanın yarın hangi içeriklerle geri dönebileceğini, bugün aşağılanmış olanın yarın nasıl kendinde başkalarını aşağılayacak enerjiyi bulduğunu, nihayet mazlumluğun bazen neden baskıcı iktidar taleplerinin temel harcına dönüştüğünü anlamayı sağla[maktadır]" (Gürbilek, 2008: 13).

Kişi mağduriyetini ortadan kaldırmak adına intikam duygusunu çıkış yolu olarak seçmektedir. Bu seçim insanlık tarihinin başına, Hâbil ile Kâbil kardeşlere kadar gitmekte; mağdur olduğuna inanan bir kardeşin yani

Kâbil'in, mağduriyetine sebep olduğunu düşündüğü kardeşi Hâbil'i katletmesine dayanmaktadır (Harman, 1996: 376-378). Kardeşini öldürerek müsebbibi ortadan kaldıran Kâbil, aynı zamanda intikam duygusunun ne kadar ağır sonuçlar doğurabileceğini de göstermiştir. Ardından gelen insanoğlu ise çok çeşitli sebeplerle bu duyguya bürünmüş, hırs ve kin ile öfkesine yenik düşüp intikamı bir çıkış yolu olarak görmekten kendisini alamamıştır.

Kutsal kitaplarda yer alan söz konusu intikam olayı, insanı konu alan sözlü ve yazılı kültürde de kendisine yer edinmiştir. Örneğin destanlarda kullanılan intikam motifi, herhangi bir duruma veya kişiye karşı gerçekleştirilen menfi tutuma mukabelede bulunma olarak ele alınırken kahramanların yapılan zulümlere karşı intikam alarak cevap vermesi şeklinde görülmektedir. Söz gelimi halk arasında en yaygın destanlardan biri olan *Köroğlu Destanı*'nda Ruşen Ali, haksızlık ve zulüm yaptığını gördüğü Bolu Beyi'nden; *Dede Korkut Destanı*'nda ise Boğaç Han, babasına eziyet eden kırk kişiden onları yenerek intikamlarını almışlardır.

Yazılı kültürün önemli eserlerinden biri olan *Divanü Lügati't-Türk*'te ise intikam kelimesi yerine hınç anlamına gelen 'öç' ve 'kek' kelimelerinin (Atalay, 1992: 448-283), *Kutadgu Bilig*'de de 'öç' ile 'kek' kelimesinin yanında 'keg' şeklinin de kullanıldığı görülmektedir (Arat, 2006: 450-451). Öyle ise hangi metin türü olursa olsun, insanın var olduğu yerde duygular, duyguların olduğu yerde ise hem müspet hem de menfi eylemlerin mevcudiyetinden söz etmek gerekir. İntikam da bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir duygusal eylem pratiğidir. Bu pratiğin eyleme dönüşmesinde tesiri ve teşviki olan diğer duygu ise 'adalet' duygusudur. Bu iki his, çoğu zaman birbirini tetikleyip besleyerek ilerlemektedir.

2. Adalet Duygusu

Adalet, kelime itibariyle "1. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe. 2. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları. 3. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme" (*Türkçe Sözlük*, 1998: 21) şeklinde tanımlanmaktadır. 'Hakkın teslim edilmesi' olarak da tanımlanabilecek olan adalet aynı zamanda, kişiyi huzursuz bırakan, duygularını zedeleyen, onu içten içe eriten sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla adalet duygusu için bir nevi huzursuzluğu gidermek isteminin başka bir adıdır da denilebilir. Akılcı ve mantık çerçevesinde ilerlemeye çalışan bu duygu, tarafsızlığı önemser, kişiler üstünde bir tutum takınarak yasal olanı vurgular. Adalet duygusuna sahip olan kişi, suçun varlığını kabul eder ve adalet talebinde bulunarak söz

konusu menfi durum ve duygunun neticelenmesini ister (Adugit, 2008: 17). Bu talebi doğuran ve bilinçli olarak zuhur eden duygu ise gerçek hayatın bir parçası olan intikam duygusudur. İntikam, adaletsizliğe karşı bir başkaldırıdır. Bu nedenle, intikam ile adalet duygusu arasında son derece yoğun bir ilişki mevcuttur (Günay vd., 2011: 36). Bu duygunun ortaya çıkması için somut bir adaletsizliğin meydana gelmiş olması da gerekmez. Adaletsiz davranıldığına dair bilişsel bir inanın olması yeterlidir. Nitekim hakkının gasp edildiğini düşünen herkes intikam almak isteyebilir.

Kişi intikamı düşlerken aslında adalet beklentisi içerisinde yer aldığını da bir yandan ortaya koymaktadır. Beklenen adalet ise kimi zaman 'kişiye göre' değişmekte kimi zaman da kısasa kısas şeklinde aynı ya da eşit ölçü veya yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamada, kişiye göre değişmeyen, toplumsal hukuk düzeninde biçilmiş değerlere bakılarak sabit perspektiflerin belirlediği kurallar topluluğu ile 'cezasını kesme' söz konusu iken kişiye göre değişen adalet beklentisinde 'kötülüğe kötülükle cevap verme' durumunun varlığından bahsetmek gerekmektedir. Öyle ki edebî eserlerde de intikamın var olduğu yerde adalet beklentisi ve arayışının varlığı son derece olağandır. O eserlerden biri olan *Makedonya 1900* adlı öykü kitabında ise olay örgülerinin yaşandığı tarihî süreçlerde, duygusal travmaların zuhur etmesi neticesinde kişilerin adalet beklentisi içine girdikleri ve bu beklentinin intikam duygusunu ortaya çıkardığı görülmektedir.

3. *Makedonya 1900*'de İntikam ve Adalet Duygusu

1976 yılında neşredilen *Makedonya 1900* adlı öykü kitabı, içeriği aynı olmasına rağmen 1978 yılında *Dilâ Hanım* adı ile tekrar basılmıştır. Yazar, anne ve babasından dinlediği olayları öyküleştirenken sadece dinledikleriyle yetinmemiş, onları somutlaştırabilmek adına vatan toprağına gitmiş ve anlatılanların yaşandığı yerleri bizzat müşahede ederek kitabını daha gerçekçi bir üslup ile kaleme almayı başarmıştır.

“Önce doğasını görmem gerekir diye düşünüyordum öykülerin geçtiği yerlerin.

26 Temmuz sabahı erkenden yola çıktık arabayla. İpsala'da sınırı geçtiğimizde saat on birdi henüz... Aleksandropolis (Gümölcine) Fener, Lago'da öğle yemeği, Drama, Kavala... Ayrıntılarıyla yazılacak olsa güzel bir gezi.

(...)

Annemden babamdan dinlediklerimle öylesine tanıdım ki doğduğum kenti”
(Cumalı, 1990: 152).

Cümleleri ile dinlediklerinin gerçekçiliğini gezip gördükleri ile pekiştirdiğinden bahseden yazar, öykülerini kendisine ait hiçbir hatıradan

yararlanmadan, sadece aile bireylerinin anlattıklarından yola çıkarak oluşturduğunu da ifade eder (Ertop, 1982: 8).

Eser; *Evimiz, Babam, Dayım, Dilâ Hanım, Zole Kaptan'ın Ölümü, Kurt Kanı, Arif Kaptan ile Oğlu, Mavi Tencere, Uçak, Korku ve Bazen Bir Savcı* başlıklarıyla on bir öyküden teşekkül etmektedir.¹ Öykülerin konuları daha çok Balkan topraklarında yaşayan Türklerin sorunlarına dairdir. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar pek çok etnik kimliğin mevcut olduğu Balkanlarda kardeşçe yaşayan halklar, 'milliyetçilik' akımının ortaya çıkmasının ardından çeşitli ayaklanma ve isyanlar ile bağımsızlıklarını ilan etmiş, topraklarında yaşayan azınlıklara da oldukça zorlu günler yaşatmıştır. Bilhassa Türk azınlıklara mezalim uygulayan Bulgar, Yunan, Sırp gibi milletler, adeta Türklerden geçmişe dair intikam alma arzusu ile yanıp tutuşmuş; yüzyıllardır dostça yaşayan komşuları, birbirine düşman etmiştir. Yazar da insanı, dolayısıyla toplumu bu kadar etkileyen bir sürece kayıtsız kalmayarak ele aldığı konuları Balkan toprakları özelinde işlemeyi uygun bulmuş; aynı zamanda, memleket sevgisi, aşk, cehalet, güvensizlik, çocuk sevgisi, savaşın tesiri, hürriyetin önemi ve intikam / öç gibi çeşitli konuları da ele almıştır. Lakin öykülerinde daha çok üzerinde durmayı tercih ettiği konunun intikam olduğu daha önce zikredilmişti. Bu öykülerin altında intikam ve adalet duygularına rastlanmakla birlikte öykülerde, intikamın alınmış şekilleri ve adalet beklentileri farklılık göstermektedir.

3. 1. İntikam ve Adaletin Kişiselliği

Kitaptaki ikinci öykü olan '*Babam*'da yazar, Balkan Savaşları döneminde babası Mustafa Cumalı ile dedesi İbrahim Cumalı arasında yaşanan bir olaydan bahseder. Dede İbrahim kanaatkâr, sağduyulu, dindar, çalışkan ve vatanına bağlı biri iken Baba Mustafa, dedenin aksine uçarı, kazandığını o gün bitiren, kadınlar ile gününü gün edip ahlâkî değerlerden de uzak yaşayan biri olarak tasvir edilir. Savaş sırasında Osmanlı Devleti'ne bağlılığında hiçbir eksilme olmadan her türlü desteği veren dede, her baba gibi, oğlundan da çeşitli beklentiler içine girer ve o beklenti dâhilinde okuması için oğlunu İstanbul'a gönderir. Oğul Mustafa ise üçüncü ders yılının ikinci ayı dolarken okulu bırakıp babasının gönderdiği parayı Selanik'te eğlenerek bitirir ve baba ocağı Florina'ya geri döner. Bu durum, baba ile oğul arasındaki ilk ciddi kavganın sebebi olur. Mustafa kavgayı şöyle anlatır:

“Babamla aramızdaki ilk kavga bu yüzden koştum. O yaşa kadar bir dediğine karşı gelmemiştim. Boynumu kesse gık demezdim. Beni başıboşlukla,

¹ Makale boyunca alıntı yapılan eserin künyesi şöyledir: Necati Cumalı, *Makedonya 1900*, Çağdaş Yayınları, 7. Basım, İstanbul, Kasım 1995.

sorumsuzlukla suçladı, sebatsız olduğumu, adam olamayacağımı söyledi. 'Olurum, görürsün' dedim. (...) Babam 'Kır boynunu, gözüme görünme!' dedi, kapıyı gösterdi. Arkama bakmadan evden çıktım" (Cumalı, 1995: 20).

Yaşanan bu olay, Mustafa'nın üzülmesine, kırılmasına ve kendisini aşağılanmış hissetmesine sebep olurken babasına karşı kinlenmesine de yol açar ve kin duygusu ile babadan intikam alma hissi ortaya çıkar. Mustafa, hissettiği menfi duyguların ortadan kalkması için aylarca eve gitmez. Bir süre çeşitli yerlerde eğlendikten sonra ihalelere girip üç köyün aşarını alır ve borçlarını kapatıp üzerine güzel kıyafetler giyerek evine döner. Annesi ve kardeşleri Mustafa'yı görünce çok sevinir. Mustafa'nın aklı ise babasındadır. Üst katta kendisini izlediğini fark ettiğinde, babası ile Mustafa arasında şu diyalog geçer:

“-İşte, üç ayda...
Sözümü ağızda bıraktı:
-Helâl mi kazandın?
Cesaretlendim:
-Çalmadım ya! Elbet helâl...
-Ola ola aşar mültezimi mi olacaktın?
Tepem attı:
-Hükümete çalıştım. Adam soymadım. Aşar mültezimliği bana hükümet verdi...
Elimdeki keseği ayakları dibine attım:
-Al, bu yaşa kadar bana cebinden ne çıktıysa, okul, giyim, boğaz, hepsini öder!
Hepsini bundan tut...
Keseği ayak ucuyla itti, üstüme fırlattı:
-O para bu eve girmez! Git, meyhanede alıştığın başka yerlerde ye!" (Cumalı, 1995: 21-22).

Gerçekleşen bu vaka, Mustafa'nın zengin biri olarak eve dönmesinin ardından, babasının mutlu olacağına dair düşüncesinde hayal kırıklığına uğraması ile neticelenir. Söz konusu hayal kırıklığı öfkeye, öfke ise “-Al, bu yaşa kadar bana cebinden ne çıktıysa, okul, giyim, boğaz, hepsini öder! Hepsini bundan tut...” ile intikam cümlesine dönüşürken kendisine haksızlık yaptığını düşündüğü babasına mukabelede bulunarak adaletini kendisi sağlamak ister. Daha açık bir ifade ile babasının kendisi için yaptığı her türlü harcamaya karşılık kazandığı parayı teklif eden Mustafa, aslında farkında olmadan hem kendi adaletini sağlamayı hem de intikamını almayı düşlemiştir.

Benzer bir adalet duygusuna dördüncü öykü olan *Dilâ Hanım*'da da rastlanmaktadır. Öyküdeki intikam alma isteği, kahramanlardan biri olan Arnavut Beyi ile bir başka kahraman olan Rıza Bey arasındaki husumetin Arnavut Beyi'nin ölümü ile neticelenmesi sonucu ortaya çıkar. Yazar intikam duygusuna sebep olan olay örgüsünü şöyle özetler:

“Beyler görüşmüşler anlaşılamamışlardı. Beyinin kiraladım dediği yere Rıza Bey benim demiş, Rıza Bey’in benim dediği yeri Beyi kiraladım diye dayatmıştı. Bir gün sonra sürüleri o yere gidince silahlı çatışma çıkmıştı ikisinin adamları arasında. Çatışmaya mavzerleriyle beyler de katılmıştı. Bir çeyrek sonra Arnavut Beyi vurulunca ateş durmuştu” (Cumalı, 1995: 38-39).

Olay böyle vuku bulunca Arnavut Beyi’nin eşi olan Dilâ Hanım, büyük bir üzüntü yaşar. Acı, keder ve yıkılmış duygular ile baş başa kaldığında ise eşini öldürdüğünü düşündüğü Rıza Bey’e öfkelenerek kin duymaya başlar ve ondan intikamını almak ister. Bu talep, yaşadıkları şehir olan Bogradiç’teki hukuk yetkililerinin verecekleri cezaya dair bir beklenti değil, hususi olarak kendisinin vereceği kısasa kısas ceza-i müeyyidedir. Adaleti kendi elleri ile sağlayacağına inanan Dilâ Hanım, intikamını almak için kâhyasına Rıza Bey’i canlı getirmeleri talimatını şöyle verir:

“-İşte o Rıza Bey’i tutacaksınız, bana getireceksiniz...
Kâhya istenileni tam anlayamamıştı. Bekledi.
-Diri getireceksiniz!
Kıvılcım gibi çıkıyordu hanımın dudakları arasından her kelime. Açıklamasını tamamladı:
-Ben öldüreceğim onu! Kendim öldüreceğim...” (Cumalı, 1995: 39).

Bunun üzerine, Rıza Bey’i canlı getiren kişiye sürüsünün yarısını bağışlayacağını duyuran Dilâ Hanım’ın bu isteğini yerine getirmek için kâhya ve diğer çalışanlar büyük bir heves ile çeşitli planlar yapmaya başlar. Sürülerinin yarısının elinden gidecek olmasını umursamayan Dilâ Hanım için ise önemli olan Rıza Bey’i diri ele geçirmektir. Lakin bu ihsana kimse mazhar olamayınca işin başa düştüğünü düşünen Dilâ Hanım, “kendi başına, ölen kocasının öcünü almanın yollarını araştır[maya başlar]” (Cumalı, 1995: 54). İzini sürerek ona ulaştığında ise görür görmez âşık olur. Rıza Bey de aynı hisleri yaşar ve onu, eşini öldüren kişinin kendisi olmadığına dair ikna etmeye çalışır. Dilâ Hanım ise Rıza Bey’e âşık olsa da yaşadıkları çevredeki insanların kendisi hakkında menfi söylemler içine girmelerinden çekindiği için ve “Aramızda ölen kocamın kanı var” (Cumalı, 1995: 64) diyerek ondan uzaklaşmaya çalışır. Öykünün sonunda, almak istediği intikamın önüne duygularının geçeceğini fark eder ve buna müsaade etmeyerek Rıza Bey yerine, kendi canına kıyar.

Eşini kaybeden birisinin intikam alma arzusu ile sürüsünün yarısını bağışlamak istemesi ve onu öldüren kişiyi bulmak için çeşitli uğraşlar içine girmesi son derece doğal tepkilerdir. Yaşanan acı ve ıstırap tarifsizken kişinin ruhsal olarak çökmesi ve öldüren kişiye karşı nefret ve kin duyması ise yine insanî duygulardır. Fakat kişinin bu duyguları yaşarken hukuk yolu yerine cezayı kendi vermek istemesi tamamen şahsî tercihidir. Dolayısıyla

Dilâ Hanım, -her ne kadar intikamını alamamışsa da- eşinin canına karşılık can isteyerek hem maddî gücünün çevreye saldığı tesire toz kondurmak istemez hem de hukukun vereceğı cezaya dair herhangi bir kanaat beslemez.

Hülasa, bu iki öyküde de intikam alma isteğı, kişisel dürtülerin duyguları tesir altında bırakması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu dürtüler, paraya karşılık para ve cana karşılık can yani kısasa kısas bakışı ile somutlaşırken intikam duygusunun adalet estetiğini de meydana çıkarmış, intikamın da adaleti olabileceğini göstermiştir.

3. 2. İntikam ve Adaletin Toplumsallığı

Kitaptaki *Zole Kaptan'ın Ölümü*, *Kurt Kanı*, *Arif Kaptan ile Oğlu* ve *Bazen Bir Savcı* adlı öykülerde genel itibariyle intikam ve adalet duygusundan bahsedilmekle birlikte, adaleti sağlayacak olan intikamın önce kişiyi sonra ise toplumu temsil ettiğı görülmektedir. Örneğın beşinci öykü olan *Zole Kaptan'ın Ölümü*'nde, yirmili yaşlarda olan Sadettin ile babasından bahsedilir. Sarıgöl ile Ekşisu arasında kalan ve Nevaska adı verilen Bulgar ve Türklerin bir arada bulunduğu köyde yaşayan Sadettin ve babası, köy halkı gibi Bulgar komitacılarđan mustarıptır. Sık sık köye gelerek baskın veren komitacılarđan yılmış olan halk ise zor günler geçirir. Günlerden birinde yine köyelerine baskına gelen komitacı Zole Kaptan ve çetesi, telgraf tellerini keser, Türk – Rum demeden evleri basarak samanlıkları yakar, karşı koyanları ise acımadan öldürür. Halkı, gelen askerlere baskını yapan kişinin kendisi olduğunu söylememeleri için tehdit eder ve hiçbir zaman yakalanamayacağını düşünerek her türlü mezalimliği yapar. Söz konusu baskında Sadettinlerin ahırı ve buzağıları da yanmıştır. Duruma hem üzölen hem de çok öfkelenen Sadettin ve babası, bu kez hiçbir tehdide boyun eğmeyerek baskını yapanın Zole Kaptan ve çetesi olduğunu ifşa eder. Askerler de Zole Kaptan'a ait pek çok silah ele geçirerek çetenin beş üyesini öldürür. Bunun üzerine köye tekrar baskın düzenleyen Zole Kaptan, Sadettin'in babasını köyün meydanına çıkarır ve döverek öldürür.

Zole Kaptan, Sadettin'in babasının ifşası ile silahlarının bir kısmını ve beş adamını kaybetmiştir. Bu durum, zalim birini gözü dönmüş ve intikam almak için yanıp tutuşan biri hâline getirmiştir. Böyle birinin yasa ve kurallardan uzak bir komitacı olduğı düşünöldüğünde, kısasa kısas intikam yöntemini kullanacağı, intikamını hukuka ve yasalara bırakmayacağı aşikârdır. Zira “genç Sadettin gibi, daha başkaları gibi, babalarını öldürdükleri, buzağılı inekleriyle birlikte ahırları evlerini, harmanlarını yaktıkları kimselere, suç işledikleri kılıkları, silahlarıyla görünmeleri, aftan, yasalardan önce silahlarına güvendiklerine yorulabilir” (Cumalı, 1995: 79).

Zole Kaptan'ın bu tercihi ise bir başka intikamın yolunu açar. Nitekim babasını ve mallarını kaybeden Sadettin, çok üzgündür ve babasını öldürenlerden intikam almaya karar verir. O sırada ise hürriyet ilan edilmiş, komitacılar affedilmiştir. Bunun üzerine bir kahraman gibi dolaşmaya başlayan Zole Kaptan'dan babasının intikamını alacağı günü bekleyen Sadettin, “şu taşın gerisinden çıkınca değilse bile, öbürünün ardından çıkınca ya da şu dala konmuşken değilse bile öbüründen havalanırken görecekti[r] hesabını...” (Cumalı, 1995: 80). Bu hisler ile Zole Kaptan'ı izlemeye başlayan Sadettin'den haberdar olan yüzbaşı, Sadettin'i yanına çağırarak onunla intikamı hakkında konuşur. Zole Kaptan'ın sonunun gelmesi gerektiğini düşünen yüzbaşı “Yarıdan sonra çarşamba. Bir aksilik çıkmazsa Zole tayfasıyla yine kuşluğa doğru Florina'da olur. Karanlık bastıktan sonra Florina'dan çıkar. Sen yerini seç. Bu işi bitir...” (Cumalı, 1995: 86) diyerek alacağı intikamda kendisine nasıl yardımcı olacağını detaylıca anlatır. O yardıma göre, Sadettin Zole Kaptan'ı vurduğunda hiçbir asker onu yakalamaya kalkışmayacak, kimse onu gördüğünü söylemeyecektir. Olay günü yapılan planlar dâhilinde Sadettin, Zole Kaptan'ı börekçide vurarak intikamını alır. Bu intikam, Sadettin'in kişisel öfke ve dürtülerinin neticesi gibi görünse de aynı zamanda, üç yıl boyunca onu yakalamaya çalışan yüzbaşının ve zulüm yaptığı halkın da intikamı olarak görülmektedir.

Netice itibariyle, Zole Kaptan'ın aldığı intikam, adalet arayışının kişiselliğine işaret ederken Sadettin'in aldığı intikam hem kişisel hem de toplumsal adalet arayışının sonucunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yaşanan bu vakalar silsilesi, hem Balkanlarda -Florina özelinde- yaşayan halkın hürriyet öncesi ve sonrası katlanmak zorunda kaldığı zulümleri somutlaştırmakta hem de yalnızca toplumun değil yüzbaşı gibi devlet çalışanlarının da hukuktan herhangi bir beklentisinin kalmadığını göstermektedir.

Altıncı öykü olan *Kurt Kanı* ise *Zole Kaptan'ın Ölümü*'nde anlatılan olayın devamı niteliğinde kaleme alınmıştır. Öykü, Sadettin'in aldığı intikama karşılık Zole Kaptan'ın adamlarının da Sadettin'i öldürmek istemesi ile başlar. Zole Kaptan'ın ölümü üzerinden bir hafta geçmeden cinayeti Sadettin'in işlediği tüm civarda duyulunca Zole Kaptan'ın adamları, Sadettin'i yakalaması için karakol komutanından haber bekler. Lakin komutan, Sadettin'e verdiği sözü tutar ve onun yakalanmasını isteyen Bulgarlara izini bulamadığını söyler. Bunun üzerine “Bulgarlar öçlerini kendileri almaya karar ver[ir]ler. Şikâyetlerini uzatma[z]lar” (Cumalı, 1995: 97). “Zole'nin tayfaları, Zole'yi seven Bulgarlar, bir an önce ölülerinin öcünü almak için kendi aralarında yürüt[ürler] bu araştırmayı” (Cumalı,

1995: 94). “Sonra, bir gün bir başka köşe başından, bir pencereden, bir ağaç arkasından atılan kurşunla Sadettin cansız yere kapaklanacak, öçlerini alanlar üstünlüğün kendilerine geçtiği duygusuna kapılacaklardı[r]” (Cumalı, 1995: 95). Böylelikle nihayete ermesi hayli zor olan karşılıklı bir intikam arayışı ortaya çıkacaktır. Bu arayışın müsebbiplerinden olan Sadettin ise kendisini suçlu hissetmez. “Zole’yi vurmak bir borcu yerine getirmektir[r] onun için” (Cumalı, 1995: 96). Çevredekilerin gösterdiği iltifat da babasını öldüren Zole’yi vurmaya hakkı ve intikamının adaleti olarak düşünmesine vesile olur. Zole Kaptan’ın adamları ise her yerde Sadettin’in izini sürerler. Sonunda Sarıgöl’den Manastır’a doğru gittiği haberini alınca Florina yolunda pusuya yatarak Sadettin’den intikamlarını orada alırlar.

Bu olay yaşanmadan yani Sadettin ölmeden önce, Poteska köyüne sığınır. Orada kaldığı sürede yaşanan bir vaka, yine intikam alma isteğini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki bir akşam üstü köye dönerken yakınlarda köylünün bir şeyin etrafında çember oluşturup dikkatlice bakıp ağlaştıklarını fark eden Sadettin, çembere yaklaştığında Bekir ve Recep adında iki yoksul ormancı ve hayvanlarının cesetleri ile karşılaşır. Yapanların Bulgar komitacılar olduğunu öğrendiğinde ise köylüye bunun intikamını alacağına dair söz verir. Bu sözleşme, devletten ya da hukuktan herhangi bir beklentinin kalmadığını bir kez daha göstermektedir. Bu arada köylüler yine de savcı ve jandarmanın gelip ölüleri görmesini beklerler. Onların köye gelmesi ise ertesi günü bulur. Savcı gerekli soruşturmayı açar fakat köylü, açılan soruşturmanın neticelenmesine dair hiçbir umuda sahip değildir. Onların tek umudu, intikam sözünü aldıkları Sadettin’dir. Sadettin kısa bir araştırma yaptıktan sonra köylüleri öldürenleri bulabilmek için tamamı Bulgar olan Soroviç adlı altı yüz haneli köye gider. Ayinin yapıldığı anda köyün kilisesini basar ve köylüleri öldürenlerin teslim edilmesini ister. Papaz olayı ve faillerini bilmediğini söylese de Sadettin buna inanmaz ve kilisedeki kişilerden sekizini seçerek kilisenin önünde vurur. İzleyenleri ise “Bu sefer sekiz, bir daha bizden birini vuracak olursanız bütün Soroviç’i yakarım” (Cumalı, 1995:107) diyerek tehdit ettikten sonra köyden uzaklaşır.

Sadettin’in gerçekleştirdiği bu eylem de yaşadığı köyde işlenen cinayetin karşılığı, yani toplum için biçtiği kendi adaletidir. Öykü boyunca gerçekleşen cinayetler ve ardından ortaya çıkan intikam duyguları, o dönemde toplumda var olan hukuksuzluğu ortaya koymaktadır. Nitekim, ne köylü hukuktan ve devletten bir adalet beklemekte ne de affedilen komitacı aynı beklenti içine girmektedir. Balkanlarda yaşayan halk, adaleti kendi

çabaları ile sağlamaları gerektiğine kendilerini inandırmakta, yaşanan vakalar da onların bu inancını adeta destekler nitelikte ilerlemektedir.

Bir diğer öykü olan *Arif Kaptan ile Oğlu*'nda da belirgin bir tarihî süreç ve bu sürecin mekân bağlamında ortaya çıkardığı intikam ve adalet duygusunun varlığı görülmektedir. Balkan Savaşları başladığında, Osmanlı Devleti'nin bir askeri olan Cavit Paşa, Yunanlıları bozguna uğratarak ordusu ile Kaylar şehrine girer. Şehirde bulunan Yunanlılar büyük bir telaş ile kaçırlar. Bu olayın ardından Cavit Paşa ve ordusuna Sırp saldırmca Cavit Paşa, Florina üstünden Manastır'a çekilmek zorunda kalır. Bu geri çekiliş Yunanlıların tekrar Kaylar'a dönmesine sebep olur. Zira Yunanlılar "yenilenlerin kini, öfkesi içindeydiler" (Cumalı, 1995: 121). Bu sırada Cavit Paşa ile birlikte şehrin zenginleri Manastır'a doğru kaçmıştır. Kaylar'da kalanlar ise yoksul halktır. Yunanlılar da "ilk yenilgilerinin acısını onlardan al[ır]lar" (Cumalı, 1995: 121). Büyük bir öfke ile girdikleri Kaylar'da genç, yaşlı, çoluk çocuk demeden binlerce Müslüman'ı öldürür; birçok evi, ahır ve samanlığı yakarlar. Bu sırada bir top mermisi de Arif Kaptan'ın evine düşer. Kaptan'ın eşi, on üç yaşındaki kızı ve iki tayı çöken damın altında kalarak can verir.

Yaşanan bu olay, Arif Kaptan ile oğlu İsmail'in Yunan ordusundan intikam almak istemesine sebep olur. Daha önceki öykülerde olduğu gibi bu öyküde de cana can ile adalet sağlanmaya çalışılır. Zira "Arif Kaptan'ın, yıkılan evi, ölen karısı ile gelinlik kızının acısı ile dağlanıyordu[r] yüreği. Doğup büyüdüğü köyü yanmış yıkılmıştı[r]" (Cumalı, 1995: 121). Bu öfke ve kin ile Yunan ordusunun karşısına çıkan baba oğlu gören Yunan birliğinin çavuşu, mavzerini omuzladığı anda yere yığılır. İki el ateş eden Arif Kaptan'ın kurşunlarından biri çavuşa, diğeri ise çavuşa en yakın olan ere isabet eder. İki Yunan askerini ölümü, Kaptan'ın intikamını almasını sağlamışsa da özünde Yunan askerlerinin topluma yaşattığı zulme, işkenceye ve ölümlere karşılık toplumsal intikam arayışının tezahürü olarak zuhur etmiştir. Balkan Savaşları ve sonrasında Balkan topraklarında buna benzer pek çok vaka yaşanmıştır. Bunlar, siyasî sürecin insan ve toplum hayatından ç/aldıkları olarak görülebilir. Zira kişinin dolayısıyla toplumun beklentisi daima adaletten yanadır. Hukukî süreç olarak adalet mekanizmasının sağlıklı işlemediği yerlerde ise kişi ya da toplum adaletini bizatihi kendi sağlamayı seçecektir. Böylelikle tebaası olunan devlete dair de herhangi bir güven ya da bağlılık kalmayacaktır.

Kitabın son öyküsü olan *Bazen Bir Savcı*'da ise Anadolu topraklarında yaşanan savaşın Balkanlardaki yansımalarından bahsedilir. Öyle ki, Sovyet

Rusya Anadolu hükümetini tanımış, Mustafa Kemal Fransızlar ile anlaşmış, İnönü Savaşları ve Sakarya kazanılmış, Venizelos'un orduları Sakarya'nın batısına çekilmek zorunda kalmıştır. Ardından yaşanan Yunan bozgunu ve Mustafa Kemal'in ordusunun Akdeniz'e kadar inmesi, Balkanlardaki Venizelos taraftarlarını kin ve öfkeye boğar. Balkanlarda yaşayan Türkler ise kendi intikamları alınmış gibi sevinir, senelerdir eğik olan başları kendiliğinden doğrulur. Bunun üzerine öfkeden ne yapacaklarını bilemeyen Venizelos taraftarları, Florina'da yaşayan Türklerden bu yaşananların acısını çıkartmak, öfkelerini dindirmek ve böylelikle kayıplarının intikamını almak isterler. Venizelosçuların Balkanlarda almak istedikleri bu intikam, Yunan toplumunun menfi duygularına tercüman olmakta, intikamın toplumsallığına işaret etmektedir. Bu amaçla bir otelde toplanan taraftarlar, çeşitli konuşmalar ile silah dağıtımını yaparak gece gerçekleştirecekleri baskınları kararlaştırırlar. O sırada şehrin savcısı tek başına Venizelosçuların bulunduğu salona girer ve ortamı yatıştırıp onları intikam duygusundan vazgeçirmek için şu konuşmayı yapar:

“Anlıyorum, acılısınız, üzgünsünüz, ben de sizler gibi Anadolu'da ölen kardeşlerimiz için üzülüyorum, yanıyorum. (...) Savaş Batı Anadolu'da başladı, Batı Anadolu'da bitti. Burası savaş alanı değil, memleketimizin bir parçası. Ben de bu kentin savcısıyım. Hıristiyan, Müslüman hepiniz memleketin yasaları önünde eşitsiniz. Ben bu yasaları uygulamakla sorumluyum. Sizin Türk diye, Müslüman diye evlerini yıkmak, öldürmek istediğiniz hemşehrileriniz, yıllardır bu kentte birlikte yaşadığımız, her gün selamlaştığımız insanlar. Komşularınız, çocukluk arkadaşlarınız! Savaşın acısıyla, öfkesiyle, onlara karşı yarın pişman olacağımız, akıllarda yüzünüzün karası olarak kalacak çirkin saldırılara, yasadışı davranışlara kalkışmamalısınız...” (Cumalı, 1995: 189-190).

Bu konuşmanın ardından itiraz eden kişilere karşı sert tepki vermenin lüzumunu fark eden savcı, savaşı Florina'ya sokmayacağını, kan dökülmesi gerekiyorsa önce kendisinin vurulmasını, hükümetin kendi üstüne düşeni yapacağından herkesin emin olmasını söyleyerek orada bulunanları almak istedikleri intikamdan vazgeçirmeye çalışır ve karşılıklı birkaç atışmadan sonra bu amacına ulaşır. Gerçekleşmesi an meselesi olan fakat cevval bir savcının kendi canını ortaya koyması neticesinde gerçekleşmeyen intikam olayı, her dönemde olması gereken bakış açısını ve insan profilini ortaya koymaktadır. Nitekim yazar kitabını bu öyküyle, hatta öyküyü de savcının bu söylemi ve vazgeçilen intikam vakası ile bitirerek okuyucuya vermek istediği sosyal mesajı somutlaştırmıştır. Bu mesaja göre intikam son derece olağan bir duygu ve beklenti iken adalet şahsa değil devlete, hukuka yüklenilmesi gereken bir eylemdir.

Sonuç

Makedonya 1900 adlı eser, Necati Cumalı'nın ailesinin yaşadığı gerçek olaylara dayanan bir öykü kitabıdır. Yazarların, toplumda yaşanan ve kişiyi ilgilendiren her türlü olaya yakından bakmak zorunda olduğuna inanan Cumalı, bu eserinde özellikle intikam ve adalet arayışına değinmiştir. Altı öyküsünde yer alan bu kavramlara göre intikam ve adalet hem kişisel hem de toplumsal boyutta irdelenebilecek metaforlardır. Eserde yer alan *Babam* ve *Dilâ Hanım* öykülerinde yer alan adalet beklentisi ve intikam arayışı bireyselken *Zole Kaptan'ın Ölümü*, *Kurt Kanı*, *Arif Kaptan ile Oğlu* ve *Bazen Bir Savcı* adlı öykülerde yer alanlar hem bireyin hem de toplumun arayış ve beklentilerini karşılamaktadır. Buna göre II. Meşrutiyet ve sonraki dönemlerde Balkanlarda yaşayan Türklerin son derece ağır koşullarda yaşadıkları, çeşitli zulüm ve işkencelere maruz kaldıkları, çok sayıda can kaybettikleri görülmekte, buna karşılık bekledikleri adaletin -devletin o topraklarda hâkimiyet sağlayamamasından dolayı- vuku bulmaması neticesinde kendi adaletlerini kendilerinin sağlaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla öykülerde yer alan intikam vakalarını hem kişinin hem de yaşadığı toplumun adalet arayışına dair gayrı resmî cevaplar olarak nitelendirmek mümkündür. Ayrıca alınan intikamların kısasa kısas olarak gerçekleştirilmiş olması da hissedilen menfi duyguların bastırılmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ADUGİT, Yavuz (2008), "İntikam: Adaletin Estetiği", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1-1, 11-32.
- ARAT, R. Rahmeti (Çev.) (2006), *Kutadgu Bilig*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- ATALAY, Besim (Çev.) (1992), *Divanü Lügat-it Türk*, 1-4, TDK Yayınları, Ankara.
- CUMALI, Necati (1990), *Yeşil Bir At Sırtında*, Can Yayınları, İstanbul.
- CUMALI, Necati (1995), *Makedonya 1900*, Çağdaş Yayınları, 7. Basım, İstanbul.
- CUMALI, Necati (1997), "Bilinmeyen Ülke", *Senin İçin Ey Demokrasi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- CUMALI, Necati (1998), "İnan Halûk", *Şiddet Ruhu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- GÜNAY, V. Doğan, BOYACIOĞLU, Utkan, PERÇİN, Ürün (2011), "Türk Toplumunda İntikam algısı. Bir saha araştırması denemesi", *Dilbilim Dergisi*, 25, [35- 58].
- GÜRBİLEK, Nurdan (2008), *Mağdurun Dili*, Metis Yayınları, İstanbul.

- HARMAN, Ömer Faruk (1996), “Hâbil ve Kâbil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 376-378.
- KONUR, Ertop (1982), “Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor”, *Varlık*, 8.
- NECATİGİL, Behçet (2004), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- SEZER, Sennur (1983), “Necati Cumalı’ya Yeni Kitabı ‘Tufandan Önce’ Üstüne Sorular”, *Somut*, 2.
- TDK (1998), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2, Ankara.
- Varlık Yıllığı* (1968), “Toplu Soruşturmamız”, Varlık Yayınevi, İstanbul.